FOTOPORT - Özand Gönülal

FOTOĞRAFTA FARKINDALIK SÜRECİ ve DEĞERLENDİRME

http://www.fotografya.gen.tr/TR,1989/fotoport---ozand-gonulal.html

Fotoğraf, teknik bir buluş olarak insanlık tarihinde yer almaya başladığında resim ve heykel 40.000 yıllık bir geçmişe sahip idi. Resim ve heykelde teknik ustalık seviyesine ulaşılmasından sonra yaratıcılık süreçlerine ilişkin çeşitli yaklaşımlar ortaya konulmasına rağmen, fotoğraf icat edildikten sonra uzun süre beceri olarak değer görmeye devam etmiş ancak yaratıcılık adına bir varlık gösterememiştir.

Fotoğrafın ilk mücadelesi resimle olmuştur. Daha doğrusu ressamlar başlangıçta fotoğrafa, kendi mesleklerinin değerini düşüreceği düşüncesiyle, kaygıyla yaklaşmışlardır. Gerçekten de özellikle fizyonotras ve silüet çalışmaları yapıp para kazanan ressamlar bu gelirlerini kaybetmişlerdir. Ancak daha sonra fotoğrafın sınırları anlaşılınca resim yeniden eski değerine kavuşmuş bu kez de fotoğrafçılar fotoğrafın resim gibi değer görebilmesi amacıyla, resimsel kompozisyonları kurgulayarak fotoğraflarını çekmişlerdir.

20.yüzyılın başından itibaren ilk farkındalık fotoğrafın sanata ilişkin bir değer olup olmadığı doğrultusunda başlayan tartışmalarla ortaya çıkmıştır. Bu tartışmaların ortaya çıkmasına neden olan şey fotoğrafın üretim süreçlerindeki kolaylığıdır. Ressamın günlerce, aylarca ve hatta yıllarca çalışarak bir resmi ortaya çıkarmasına karşın, fotoğrafı çeken kişi ufak bir hareketle deklanşöre basarak görüntüyü elde edebiliyordu. Bu kolaylık o dönemde sanatsal değer ile bağdaştırılamamış, fotoğrafın sanat niteliğinin tartışmasında sanatçı karşılığı değere de kuşkuyla bakılmasına neden olmuştur. Kuşkusuz, bir düğmeye basıldığında, içinde pek çok esrarengiz olayın oluştuğu, görüntünün aşama aşama fiziksel ve kimyasal işlemlerden geçtiği, sonuçta duyarlı bir tabaka üzerine saptandığı tüm fotoğrafik işlemlerin teknolojik boyutu düşünüldüğünde, "fotoğraf ile uğraşanların bu işteki rollerinin ne olduğu" sorusu akla gelecektir.

Fotoğrafın sanatla ilişkilendirilmesi ile ilgi kafa karıştıran diğer özelliği de, fotoğrafın belge niteliğini taşıyor olmasıdır ya da nesne olmadan fotoğraf olamayacağıdır. Bunun nedeni de nesnel gerçeklikle ilişkili olduğu için fotoğrafı çeken kişinin müdahalesinin teknik olanakların sınırları içinde, yaratıcılık bakımından üst düzey bir sonuca olanak vermiyor olmasıdır.

Doğaldır ki, belgesel fotoğrafçılık ile sanatsal bağlamda çelişki bulunmaktadır. Bunun nedeni fotoğraf eleştirmeni Alan Sekula'nın dediği gibi "Belgesel fotoğraflar ancak gerçek dünya ile olan ilişkilerini aşıp, öncelikle fotoğrafçının kendisini ifadesine araç olarak anlaşıldıkları zaman sanatsal boyut ve değer kazanabilirler". O zaman da tarafsızlıkları ortadan kalkmaktadır.

Bu noktada şunu iyi anlamak gerekir. Fotoğraf dediğimiz şey, elimize aldığımız basılmış olan nesne değildir. Fotoğraf bir görüntü elde etme yöntemidir. Dolayısıyla fotoğraf duyarkat üzerinde oluşan görüntüdür. Gerçeklikle fotoğrafın ilişkisi bu aşamada katkısız olarak oluşmaktadır. Fotoğrafın görülebilir hale gelmesi taşıyıcı materyaller sayesinde gerçekleşmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken başka bir sorun, görüntü oluştuktan sonraki manipülasyon değil, teknolojinin sağladığı olanaklar çerçevesinde makinelerde bulunan efekt programlarıyla yapılan manipülasyonlardır. Bu manipülasyonlar duyarkat üzerinde oluşacak görüntünün de gerçekle olan ilişkisini bozmaktadır. Analog süreç döneminde fotomontaj ayrı bir alan olarak değerlendirilmekteydi. Ve rötuş açıkça yapılan bir uygulamaydı. Bunun dışında fotoğrafa müdahale film yıkama ve baskı sırasında yapılabiliyordu. Karanlık odada baskı sırasında yapılan müdahale agrandizman ayarlarının ötesine geçemiyordu. Günümüzde ise, foto işleme programlarıyla yapılan her türlü müdahale artık olağan

gibi görülmeye başlamıştır.

Bauhaus'dan bu yana sanat olarak algılanan fotoğrafçılık, gerçekliği yakalama anından çok daha fazlası haline gelmiştir. Fotoğrafçılığın her zaman gerçeğin yansıması olduğu söylenebilir, fakat bu gerçekliği başlangıç noktası olarak alırsak, gerçekliğin yorumlanmasına dönüştüğü hali sanat olarak tanımlanır. Kuşkusuz fotoğrafı bir sanat aracı olarak ele alan ve sanat yapıtı niteliğinde ilk örneklerini veren Amerika'lı sanatçı Alfred Stieglitz'dir.

Fotoğrafın sanat niteliğinin tartışılmasının nedenlerinden biri de, tek olmama sorunudur ki bu durum fotoğrafın çoğaltılabilir olması ile ilişkili bir sorun ya da şüphe kaynağıdır. Belki de Daguerreotype tekniği fotoğrafın tek olamama sorununa çözüm kaynağı olabilirdi. Ancak fotoğrafın çoğaltılabilir niteliği insanlar tarafından daha çok kabul gördüğü için fotoğraf yöntemi bu doğrultuda gelişim göstermiştir.

Robert Demachy önderliğindeki bir grup, diğer görsel sanatlarla adeta yarış içindeydi. R.Demachy, Stieglitz'in "CameraWork" dergisinde "Fotoğrafçının bir yapıt yaratmak için yapacaklarında sınır yoktur." diyordu. Bu söylem daha sonraki süreçte fotoğraf alanında çalışanlar için maksadı aşan uygulamaların ortaya çıkmasına neden oldu ve fotoğrafın temel niteliğini sarsacak uygulamaların ortaya çıkmasını sağladı. Bu bağlamda fotoğrafın artık bir sanat olup olmadığı meselesinin yerini, sanata yeni açılımlarda bulunma durumu almıştır. Fotoğraf, hem işlevsel hem de sanatsal yönleriyle farklı amaçlara hizmet etmeye başlamıştır. Günümüzde fotoğraf, yalnızca tekniğine uyan konulara yaklaşmak ve bir tablonun ya da bir desenin etkilerine benzer şekilde doğal olayları görsel olarak yinelemekten çok daha farklı boyutlarda değerlendirildiği gibi, araçları, yöntemleri ve iletişim açısından işlevleri de yine fotoğrafın kendine özgü ölçütleriyle ele alınmaktadır.

Aslında bu yazının amacı fotoğrafın sanat niteliğini tartışmak öte, sanata ilişkin değerlerin sorgulandığı ve sergilendiği yada öyle sanılan yarışma, bienal ve sergilerde fotoğrafın yeri nedir? Yer verilen fotoğrafların tümü fotografik değerlerin belirlenmesine yönelik parametrelerle mi seçilmiştir? gibi sorulara cevap bulmaya çalışmaktır.

Fotoğraf algısını analog ve dijital teknoloji temelinden hareket ederek oluşturulacak bir ayrımla ele almak gerekmektedir. Analog teknolojinin kullanıldığı 90'lara kadar süren dönemde foto montaj adı verilen sınırlı manipülatif yaklaşımlar sergilenmekte ve dönemin teknolojisinin yetersizliğinden kendini açıkça ortaya koyan bu oynama izleyiciler tarafından kolayca fark edilmekteydi. Ancak dijital teknolojinin ortaya çıkması ve arkasından fotoğraf işleme programlarının gelişmesi, çekilen her fotoğrafın bu programlardan geçirilmeden kullanılamayacağı noktasına dayanan bir algının oluşmasını sağlamıştır. Doğaldır ki bu durum sergilere, bienallere ve yarışmalara da yansımıştır. Aslında fotoğrafın tanımı yeterince bilinmediğinden uzun süre fotoğraf olmayan birçok nesne fotoğraf olarak sergilenmiş ya da değerlendirmelere alınmıştır. Asıl sorun buradadır. Yani foto işlemciden geçirildikten sonra manipülasyona uğratılmış bir fotoğrafla elde edilen bir görsel nesnenin sergilenmesinde bir sakınca yoktur. Ancak deneysel fotoğraf adı altında yapılanlara baktığımızda fotoğraf olmayan birçok nesne fotoğraf kategorisinde yer almıştır. Bu öyle bir noktaya gelmiştir ki bazı fotoğraf sergilerinde fotoğraftan öte grafik tasarım nesnesi olan afişlerin fotoğraf olarak sergilendiği görülmüştür. Hatta ortaya çıkan fotoğraflarda foto işlemcilerin fotoğrafla olan ilişkisi vazgeçilmez bir noktaya taşınmıştır.

Bu durum yaklaşık on yıl öncesine kadar açık bir şekilde temel fotografik parametrelerin göz ardı edilmesine ve görsel materyalden öte, herhangi bir özelliği olmayan birçok nesnenin fotoğraf olarak değerlendirilmesine ve sergilenmesine neden olmuştur. Yarışma şartnamelerinde yaklaşık son on yıldan bu yana fotoğrafa yapılacak müdahalelere kısıtlama getirilmiş ve gönderilen çalışmaların

ham halleri de istenir olmuştur. Bu durum sadece fotoğrafta görülmez. Video art uygulamalarında da benzer süreçler yaşanmıştır. Teknolojinin sunduğu yeni yöntemleri kullanarak sanata ilişkin yaratma süreçlerine girenler farkındalık aşamasına uzun süre sonunda elde edilen tecrübelerle gelmişlerdir.

Fotoğraf bir sanat mıdır? Hayır değildir. Fotoğraf bir görüntü elde etme yöntemidir. Bu yöntem kullanılarak sanata ilişkin yaratma süreçlerine girilir mi? Evet. Sanata ilişkin yaratma süreçleri sonrasında elde edilen görüntü sanata ilişkin değer taşır mı? Ya da sanat eseri olarak değerlendirilebilir mi? Evet.

Sergiler, bienaller ve yarışmalar genel olarak sanata ilişkin değer taşıyan farklı uygulama alanlarının sergilendiği ya da seçildiği etkinlikler ya da organizasyonlardır. Ancak fotoğraf yöntemiyle elde edilen görüntünün, sanat eseri olarak nitelendirilmesinde dikkat edilmesi gereken ve algıyı zora sokacak en önemli özelliği belge niteliğinde ve nesnel gerçeklikle doğrudan ilişki içinde olmasıdır. Örneğin bir belgesel fotoğraf, sanata ilişkin değer taşıyamaz. Taşıdığında belgesel fotoğraf olmaz. Belge niteliği yok olur. Ustalık eseri bir belgesel fotoğraf olabilir ve ustasının fotografik değerlerine ilişkin izler taşıyabilir. Moda fotoğrafı, manzara fotoğrafı, doğa fotoğrafı için de aynı durum söz konusudur. Yani bir fotoğrafçı belli bir amaçla işlevsel niteliği ön plana çıkartarak bir fotoğraf çekiyorsa orada konuşulması gereken sanat değil ustalıktır.

Sonuç olarak, son on yıla kadar sergi, bienal ve yarışmalarda bu konular yeterince göz önünde bulundurulmuyordu. Ancak son dönemlerde özellikle fotoğraf yarışmalarında bu farkındalık yaşanmaya başlanmış, çoğu yarışma sınır koymuştur. Bazı yarışmalar ise manipülatif çalışmaları ayrı bir başlık altında, ama yine fotoğraf olarak değerlendirmiştir. Bu yanlış algının devamına neden olmaktadır. Bu nedenle fotografik parametrelere sahip olmayan görüntülerin fotoğraf adı altında değerlendirilmesinden vazgeçilmelidir. Sergiler ve bienallerde bu farkındalık düzeyi yarışmalarda olduğu seviyeye ulaşmamıştır.

Elde edilen izlenimlere dayanarak, bu gün dahi farklı seviyelerde birçok sergide fotoğrafik parametrelere uymayan görüntülerin fotoğraf olarak yer aldığını söylemek mümkündür.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Barrett,Terry , (Çev.Yeşim Harcanoğlu),Fotoğrafı Eleştirmek, İstanbul 2009

CEYHAN, Zeki FOTOGRAF VE FOTOGRAF SANATI https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/1042/98751.pdf)

Crary, Jonathan (Çev.Elif Daldeniz),Gözlemcinin Teknikleri, İstanbul 2004

Çakmakçı Mavi, Fotoğrafın İcadının Resim Sanatına Olan Etkileri ve Fotogerçeklik, Eskişehir 2007

Derman ,İhsan Fotoğraf ve Gerçeklik, İstanbul 2010

Freund ,Gisele (Çev.Şule Demirkol),Fotoğraf ve Toplum, İstanbul 2008

Prof. Deboosere,Christine Fotoğraf Sanat mıdır? Evet, Sanattır..EXLİBRİST International Journal of Ex-libris, Vol.2, Part 3. Uluslararası Ekslibris Dergisi, Cilt 2, Bölüm 3.

Topçuoğlu, Nazif, Fotoğraf Ölmedi Ama Tuhaf Kokuyor, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 3.Baskı, 2010

İlkyaz, Atilla ve Derya Şahin. "Fotoğrafın Sanat Serüveni". idil (3.14 2014: 159-172.)